

thema
kleur in de
tuin

Artistieke tuinkleuren

Vrolijk kleur-tegen-kleur contrast van nagenoeg zuivere kleuren.

‘Zoals een woord pas zin en betekenis krijgt in samenhang met andere woorden, krijgt iedere afzonderlijke kleur zijn speciale betekenis en zeggingskracht pas wanneer deze naast andere kleuren wordt gebruikt.’

(Johannes Itten)

Over tuinkleuren zijn talloze publicaties verschenen, meestal geïllustreerd met prachtige foto's. Deze afbeeldingen zijn heel inspirerend, maar hoe zo'n creatief proces in de praktijk verloopt en waarom een plantencombinatie ons wel of juist niet aanspreekt, komt de nieuwsgierige minder gemakkelijk te weten. Kleur in de tuin is emotie en dat is moeilijk in woorden te vatten.

Esthetische kleurenleer, ook voor de tuin

Sinds Newton in 1704 in zijn boek 'Optics', de geheimen van het spectrum ontrafelde, zijn vele technische en esthetische theorieën over de ordening en werking van kleur ontstaan. Een voor een leerzame boeken, maar grotendeels geen gemakkelijke literatuur. Het ontwikkelen van een begrijpelijke en goed toe te passen esthetische kleurenleer is de verdienste van de Zwitserse schilder-theoreticus Johannes Itten.

Zijn studieboek 'Kunst der Farbe' verscheen in 1961 en is nog steeds een erkend standaardwerk bij artistieke opleidingen. Itten behandelt harmonie,

Tekst en fotografie - Éva Kovács

Vlnr: Evenwichtige kwantiteits- en helderheidscontrasten brengen samen met het complementaire contrast spanning en kracht in deze border.

Beheerste ton-sur-ton combinatie, waarbij de hoofdkleur rood is verdonkerd. (D'n Nootenboom OTG tuin nr. 69)

Het warm-koud contrast van de Perovskia-Agapanthus/Crocosmia-Kniphofia heeft een geweldige impact.

compositie, vorm, lichtval, ruimtelijke werking, kleursmaak en kleurgevoelens, het ordenen van de kleuren in kleurencirkels en het componeren met kleur. Allemaal onmisbare grondbeginselen. De basis van zijn werk zijn de ordening en de wisselwerking van de kleuren, het opstellen van de zeven kleurcontrasten.

Hoewel Ittens kleurenleer een flink boekwerk voor beeldende kunstenaars is, wil ik toch een poging wagen om de essentie van 'zijn kleurcontrasten' binnen de grenzen van dit artikel samen te vatten en te vertalen naar de buitenruimte. De wetmatigheden van Ittens kleurcontrasten kunnen, met een beetje fantasie, ook in de tuin worden toegepast. Er is wel één wezenlijk verschil. De kleur van de planten komt niet uit een tubetje vol met pigmenten, de plant zelf is het pigment. Tuinkleuren zijn niet op een schilderspalet te mengen. Alleen door schikken en herschikken kan men tot het gewenste eindresultaat komen. Niet het penseel en de verf, maar de schep en de spade, visie, geduld én kennis van de kleurenleer zijn de gereedschappen van de artistieke tuinier.

De zeven kleurcontrasten

Ten eerste is er het kleur-tegen-kleur contrast. Dit is het eenvoudigst te begrijpen en te verbeelden. Dit contrast is op zijn sterkst als de kleuren zuiver zijn. Zo geven rood met geel en blauw een vrolijk, bont, luidruchtig kleurbeeld en naarmate de zuiverheid van de kleuren verzwakt, wordt dit beeld steeds rustiger.

Het volgende contrast wordt vaak licht-donker contrast genoemd, maar de benaming helderheidscontrast is beter op zijn plaats. Hoewel ook hier meetelt of een bepaalde kleur zelf donkerder of lichter is, zoals bijvoorbeeld wijnrood of rozerood, gaat het hierbij om de helderheidswaarde van een kleur en niet om zijn tint. De verschillende basiskleuren hebben verschillende helderheidswaarden: de meest heldere zijn wit en geel, dan volgen oranje, rood, blauw en de donkerste zijn violet en zwart. Om een kleur te laten stralen, om hem zeggingskracht te geven, is de helderheidswaarde van groot belang. Zo kunnen grote witte bloemen hun burens als het ware overstralen. Een rode bloem tussen witte bijvoorbeeld, lijkt heel donker en dof, maar geplaat in een

'Wanneer u, onbewust van de kleurenleer, meesterwerken van kleur kunt maken, dan is de niet-wetendheid uw weg. Wanneer het u door uw niet-wetendheid niet lukt om meesterwerken van kleur te maken, dan moet u het weten u eigen maken.'
(Johannes Itten)

Subtiel complementair contrast tussen violet en geel-groen. (Tuin Laura Dingemans, OTG tuin nr. 212)

omgeving met een minder helder totaalkarakter, zal zijn kracht toenemen en zijn rijke rood ineens gaan stralen.

Het warm-koud contrast spreekt meer tot de verbeelding. Kleuren hebben nu eenmaal invloed op het gevoel van temperatuur en sfeer. Oranjerood voelt als het warmste aan en het koudst is de zeldzame tuinkleur azuurblauw, bekend van sommige riddersporen en van de smeerwortel. Met een koud-warm contrast kan men zeer schilderachtige effecten bereiken. Het is ook een belangrijk middel om de plastische- en dieptewerking te vergroten. Met koud-warm kan men ook de tuinsferen vochtig-droog, schaduwrijk-zonnig, temperamentvol-rustgevend, transparant-dicht, enz. versterken.

Van het zeer ingewikkelde werkingsproces van het complementaire contrast en het er nauw mee samenhangende simultaancontrast, dat zich in onze hersenen afspeelt, zijn de effecten wel duidelijk waar te nemen. Het komt erop neer, dat elke kleur een aanvullend kleurenpaar heeft, die elkaar versterken tot de hoogste stralingskracht wanneer ze naast elkaar staan. De belangrijkste complementaire paren zijn: rood-groen, geel-violet en blauw-oranje. Teruggrijpend op het voorbeeld bij het helderheidscontrast van de rode bloem, zal hij zijn hoogste zeggingskracht niet alleen tegen een donkere, maar tegen een donkergroene achtergrond bereiken. Een taxushaag zou in dit geval een uitstekende keuze zijn. Of als men meer kracht aan blauwpaarse riddersporen wil geven, dan zal de toevoeging van het heldergele duizendblad goede diensten bewijzen.

Het kwaliteitscontrast betekent hoe voller, verzadigder de kleuren, hoe hoger hun kwaliteit en de sterkte van dit contrast is. Kleuren die verzwakt zijn door het vermengen met wit, worden pastelkleuren genoemd. Voor een stille, rustige indruk is een zuiver kwaliteitscontrast nodig. Dan moeten de doffere kleuren uit dezelfde hoofdkleur gemengd zijn, zoals rood-wijnrood-rozerood. Zo'n reeks wordt ook wel ton-sur-ton genoemd, een geliefd thema van kleurentuiniers. Een ton-sur-ton contrast is tegelijkertijd ook een helderheidscontrast, hoe meer wit, hoe helderder.

Links: Verbleekte blauwpaars (pastels), veel toegepast kwaliteitscontrast. Rechts: Kwaliteitscontrast in verdonkerd roodpaars. ('Tuinzonderaam' OTG tuin nr. 217)

Kwantiteitscontrast heeft betrekking op de verhouding tussen de grootte en/of de stralingskracht van de kleurvlekken. Zo zal men voor een evenwichtige kleurcompositie kleinere vlekken nodig hebben van geel en wit, die de grootste stralingskracht hebben, dan van violet. In het geval van de blauwe riddersporen en het gele duizendblad zal dit betekenen dat voor een evenwichtig contrast veel minder duizendblad nodig is dan riddersporen. Daartegenover staat dat sterke kwantiteitscontrasten zeer opwindende beelden kunnen opleveren. Denk aan een rode klaprozenveld met her en der wat witte margrietten of geel koolzaad.

Kort samengevat zijn dit de zeven kleurcontrasten die de basis vormen voor een esthetische kleurenstudie. Het is belangrijk om te weten dat vergelijkbare contrasten niet alleen bij het combineren van kleuren van belang zijn. Doorgevoerd in de totale vormgeving van de kleinste details tot het grote geheel, zijn het de contrasten die, subtiel of krachtig, het succes van een boeiende buitenruimte bepalen.